Turkey's Wild Pears (*Pyrus sp.*) and Usage in Landscape Architectury

Şevket Alp
Yuzuncu Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Van

Okan Yeler
Yuzuncu Yıl Üniversitesi, Muradiye Meslek Yüksekokulu, Van

Onur Şatir
Yuzuncu Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Van

Pınar Aslantas
Yuzuncu Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Van

ABSTRACT

Ahlat -Wild pear - "*Pyrus*" is a part of "*Rosaceae*" family and it is a common name of the eatable fruits which is a part of *Rosaceae* in Anatolia. It is a small tree that can be between 3 and 10 m length. Leaves are narrow, grey-green, densely pubescent and full-edged. Flowering season is April. There are 30 species that are located Europe and Asia in the world. Wild pear, which can be grown almost all over the Anatolia, has been located as including 11 species, total of 17 taxon in Turkey. It has been as a forest tree in low dense forest areas in arid places. Wild pear trees has never been evaluated from economic and aesthetic views. In this paper, wild pear trees was introduced as an ornamental plant in landscape architecture and information was given on wild pear trees usage and promotion in this point of view. As a result of the paper, wild pear trees can be used in landscape design because of shapable form by pruning and flowers and aesthetic structure.

Keywords: Wild pear trees, Landscape design, Plant design, *Rosaceae*, Resistance against aridity.

Türkiye'de Yayılış Gösteren Ahlat (*Pyrus* L.) Türleri ve Peyzaj Mimarlığında Kullanımı

ÖZET

Ahlat, Anadolu'da "*Rosaceae*" ailesinin "*Pyrus*" cinsi kapsamında bulunan ve meyveleri yenilebilen türlerin ortak adıdır. Yetişme koşulları ve türe bağlı olarak 3-10 m arasında boylanabilen, çoğunlukla ufak ağaçtır. Yaprakları dar, gri-yeşil renkli, yoğun tüylü ve tam kenarlıdır. Çiçeklenme dönemi, nisan ayıdır. Dünyada, Avrupa ve Asya'da olmak üzere 30 tür bulunmaktadır. Anadolu'nun hemen her yerinde görülebilen ahlat, ülkemizde 11'i tür düzeyinde olmak üzere, 17 takson ile bulunmaktadır. Orman ağacı olan ahlat, kurak yerlerde, orman açıklıklarında bulunur. Kuraklığa dayanıklı ve gölge yapma gibi fonksiyonel özelliği nedeniyle kırsal alanlarda yetiştirilen ahlat, estetik ve

ekonomik amaçlarla irdelenmemiştir. Bildiride Türkiye ahlatları hakkında bilgi verildikten sonra, Peyzajda ahlat kullanımı ve ahlatın bitkisinin süs bitkisi olarak benimsetilmesi için tanıtım etkinlikleri hakkında bilgi verilecektir. Ahlat sahip olduğu bu avantajlar yanında form ve makasa gelmesi nedeniyle dış mekan süs bitkisi olarak kullanıldığında ekonomik değeri ve önemi artacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahlat, Peyzaj tasarımı, Bitkisel tasarım, *Rosaceae*, Kuraklığa karşı dayanıklılık.

1 GİRİŞ

Ahlat, *Rosaceae* gülgiller ailesinin armut (*Pyrus*) cinsi kapsamında, armutun yabani hali olan ve meyveleri yenilebilen, daha ufak boylu ağaçlara verilen genel isimdir. Anadolu'da "Aklap", "Alfat", "Argun", "Banda", "Boz armut", "Çakal armudu", "Çördük", "Çötür", "Çövür", "Kerte", "Panta", "Zingit" gibi yöresel adlarıyla da bilinir (1; 4; 5).

Ahlat, yetişme koşullarına bağlı olarak 3-10 m arasında boylanabilir. Yaprakları dar, tam kenarlı, yoğun tüylü ve gri-yeşil renklidir. Çiçekleri beyaz renkli, anterleri kırmızıdır. Çiçeklenme dönemi, nisan ayına denk gelir (2;3).

Meyveleri yuvarlak ve oldukça küçük, 3-4 cm çapındadır. Gelişim sürecine göre yeşil-kızıl-kahverengi olan meyveler, sert ve kumludur. Sonbaharda, geç olgunlaşır ve olgun halinde bile serttir. İçeriğinde meyve asitleri, şeker ve tanen bulunur; tanen nedeniyle lezzeti buruk olsa da yenebilir özelliktedir (2; 3; 5; 6).

Ahlat, ak ve boz görünümünün yanı sıra, farklı çeşit ve formlarda derine giden kazık kökleri ile kurak bölge koşullarına tam uyum sağlamış (kserofit) bitkidir (2; 5; 6). Kış aylarında, -30 °C düzeyindeki soğuklara dayanıklıdır. Yetiştiği ortamdaki topraktan, fazlaca demir (Fe) ve çinko (Zn) alma yeteneği sayesinde, asit oranın yüksek olduğu koşullardan olumsuz etkilenmez. Bu nedenle, toprak ve iklim özellikleri bakımından birçok süs bitkisi için uygun olmayan, kireçli ve kurak topraklarda yetişebilir (2; 3; 6; 7).

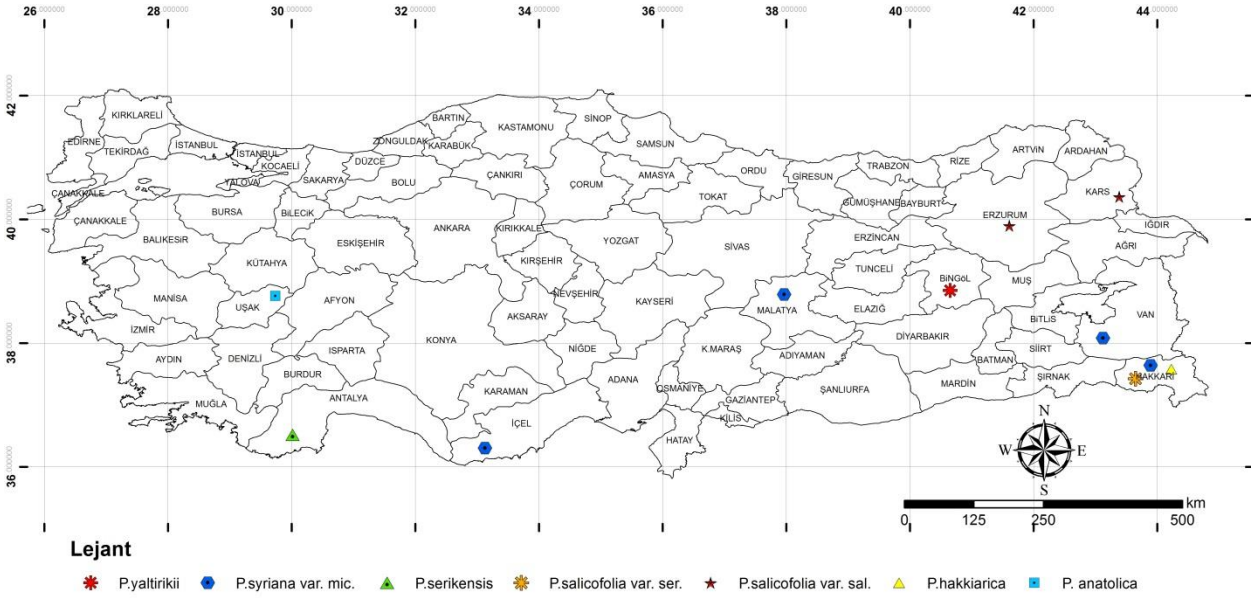
Orman ağacı olan ahlat, kurak yerlerde, orman açıklıklarında bulunur. Ahlat ağaçları, gerek yakacak odun elde etme amacıyla, gerekse tarla açma ve genişletme faaliyetleri sırasında kesilerek tahrip edilmektedir. Koruma önlemleri olmadığından, kesim işlemi çekincesiz ve kolay uygulanmaktadır.

Anadolu'yla özleşmiş olan ahlat bitkisinin kent peyzajında kullanılması gerekmektedir. Bildiride Türkiye'de ahlat taksonlarının dağılımı konusunda bilgi verildikten sonra peyzaj açısından önemi ve nerelerde kullanılabileceği konusunda bilgi verilecektir. Bu kapsamda ahlat bitkisi ile halk arasında oluşturulacak bağın geliştirilmesi, benimsenmesi ve yaygınlaşmasına yönelik ön görülen etkinlikler sıralanacaktır.

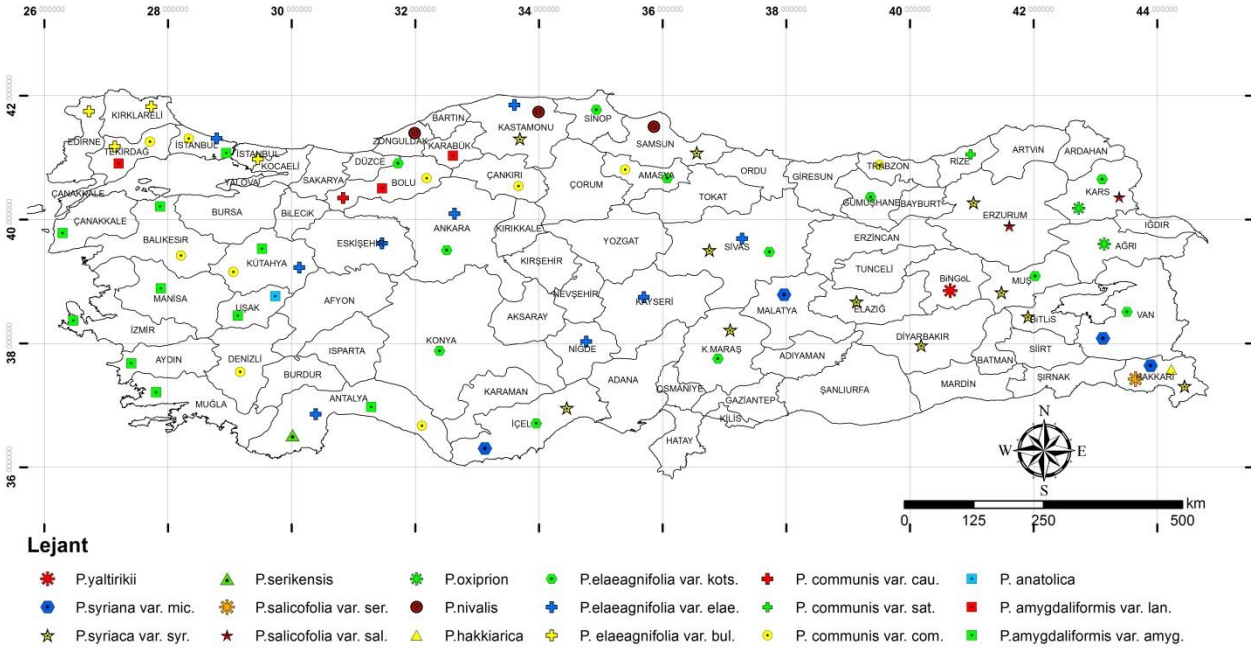
2 TÜRKİYEDE YAYILIŞ GÖSTEREN AHLAT TÜRLERİ

Dünyada, Avrupa ve Asya'nın çeşitli bölgelerinde yayılan 30 tür vardır. Anavatanı Anadolu olarak bilinen ahlatın, ülkemizde 11'i tür düzeyinde olmak üzere, 17 takson ile temsil edilmektedir (3; 4).

Bazı ahlat türleri, özellikle endemik olanlar, Koruma Birliği (IUCN)'nin koruma kriterlerine göre, "Tehlikede (EN)" kategorisine bulunmaktadır (8). Ancak, tehlikede olsun ya da olmasın tüm ahlat türlerinin, gen kaynağı oluşturması nedeniyle mutlaka korunması gerekir. Türkiye'de ki endemik ahlat türlerinin dağılımı haritasında (Şekil 1.) gözlemlendiği gibi endemik türler özellikle ülkemizin doğu ve güney kısımlarında yer almaktadır (4). Şekil 2'de ise Türkiye'de yayılış gösteren ahlat türlerinin dağılımı ülkemizin bütününde yer aldığı gözlenmektedir (4).

Şekil 1: Türkiye'de ki endemik ahlat türlerinin dağılımı.

Şekil 2: Türkiye'de yayılış gösteren ahlat türlerinin dağılımı.

3 AHLAT TÜRLERİNİN ÖZELLİKLERİ VE PEYZAJ AÇISINDAN ÖNEMİ

Anavatanı Anadolu olarak bilinen ahlat türleri, ülkenin hemen her yerinde yetişmesine rağmen, peyzaj planlama çalışmalarında dış mekan süs bitkisi olarak kullanılmasına ilişkin herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Ağacının bitkisel formu nedeniyle cazip bulunan ahlat, ince ve gri-yeşil renkli yaprakları; kırmızı anterleri olan beyaz renkli çiçekleri; küçük, yuvarlak ve yeşil-kızıl-kahverengi meyveleriyle her mevsimde ilgi çekebilecek özelliklere sahiptir. Dekoratif özelliklerinin yanı sıra ahlatın çeşitli taksonları, değişik taç formlarıyla peyzaj düzenleme çalışmalarında estetik değer katacak özelliktedir.

Ahlat, yaygın kök sistemine sahip olması nedeniyle, kuraklığa ve hava kirliliğine dayanıklıdır. Değişik iklim ve toprak koşullarına uyum yeteneğinin yüksek olması nedeniyle, Anadolu'da tarla içlerinde yazın gölgelenmek amacı kullanılmaktadır. Yetiştiği çevrede; küçük memelilere ve kuşlara barınak, ilkbaharda açan çiçekleri, arılar için bal kaynağıdır. Meyveleri kışın kırsal alanda yaban hayvanlarının önemli yiyeceklerindendir.

4 SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada son yıllarda yaşanan iklim değişikliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kuraklık-susuzluk, daha az su kullanımını gerektiren yeni tür ve çeşitleri gündeme getirmektedir. Böylece ahlat, kuraklığa dayanıklılığı, gölge yapması gibi işlevsel nitelikleri ve sahip olduğu form, makasa gelme vb özellikleriyle önem kazanır. Bu bağlamda ele alındığında, kırsal alanlarda yetiştirilen ahlat, çeşitli biçimlerde dış mekan süs bitkisi olarak kullanıma uygundur.

Hızlı gelişim ve değişim içinde olan süs bitkileri sektöründe, yeni tür ve çeşitlerin piyasaya katılması kaçınılmazdır. Bu konuda önemli özelliklere sahip olan ahlat bitkisi, estetik ve ekonomik yönleriyle araştırılarak yeterli tanıtımın yapılması halinde piyasaya kazandırılabilir.

Süs bitkisi olarak uygun özelliklere sahip olan ahlatın, peyzaj çalışmalarında kullanımı ve uygulamanın yaygınlaştırılmasına yönelik yeni projeler geliştirilebilir.

Hazırlanacak projelerde, doğadan toplanacak türlerin dış mekân süs bitkisi olarak kullanılması sağlanabilir. Bazıları endemik olan ahlatlardan seçilecek bazı türler, belirli alanlarda, park ve bahçelerde, mezarlıklarda uygulanacak bitkisel tasarım çalışmalarında süs bitkisi olarak kullanılabilir.

Adı ve özellikleri bilinen bitkiler, tanıdık dost gibidir; daha kolay benimsenir, sahiplenilir ve yaşatılarak gelecek nesillere aktarılır. Anadolu kültüründe yer etmiş olan ahlat ile halk arasında oluşturulacak bağın geliştirilmesi, benimsenmesi ve yaygınlaşmasına yönelik aşağıda önerilen çeşitli etkinlikler düzenlenebilir;

- Özellikle bitkinin tanındığı yöreler başta olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde, ahlat türlerinin bir arada bulunduğu "Ahlat Bahçesi" kurulabilir.
- Bazı yerlerde "Ahlat Bahçesi", zamanla tür ve çeşit zenginliği açısından geliştirilir ve uzmanlık katkılarıyla konuya ilişkin bilimsel merkeze dönüştürülebilir.
- Ahlat türlerinin özellikleri ve kullanım alanları belirlenerek, halka anlatılması amacıyla çalışmalar yapılabilir. Ahlatın tanıtım süreci, yerel kültür açısından da önemlidir ve yöreye zenginlik kazandıracak potansiyele sahiptir. Bu zenginliğin korunması ve geliştirilmesi, şehircilik kültürü açısından da önemli deneyimler içerecektir.
- Ahlat bitkisinin çeşitli yönleriyle araştırılması amacıyla, konuya ilişkin bilim insanlarının katkısı sağlanabilir. Saptanacak konu başlıkları kapsamında hazırlanacak yazı, makale, kitap vb ürünler çeşitli yöntemlerle farklı ortamlarda yaygınlaştırılabilir.
- Ahlat tür ve çeşitlerinin botanik özellikleri, yetiştiriciliği ve peyzaj planlama çalışmalarında kullanımı hakkında, ilgili kurum ve kullanıcılara sunumlar ve konferanslar düzenlenebilir.

- Ahlatı okullarda öğrencilere tanıtmak amacıyla, bitkinin tohum ekiminden başlayarak hayat döngüsünün izlendiği ve gözlendiği etkinlikler düzenlenebilir.
- Katılımcıların gözlemleri ve izlenimleri, yazılı ve görsel araçlarla değerlendirilir; yazı, fotoğraf, resim yarışmaları düzenlenir.
- Etkinliklerde ortaya çıkan ürünler, kitap ayracı, t-shirt, rozet vb günlük kullanım malzemesine aktarılarak satışa sunulur. Böylece, bitkinin geniş kitlelere tanıtımı ve yaygınlaştırılması sağlanır. Sağlanan gelir, yine bu konuda yeni etkinlikler için kullanılabilir.

REFERANSLAR

[1] Güner, A. (ed.) 2013. Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler), İstanbul,

[2] Westwood M.N., 1982. Pear Germplasm of The New National Clonal Repository: It's Evaluation and Uses ISHS Acta Horticulturae 124: III International Symposium on Pear Growing

[3] Campbell, C. S., Evans, R. C., Morgan, D. R., Dickinson, T. A., Arsenault, M. P., 2007: Phylogeny of subtribe Pyrinae (formerly the *Maloideae*), *Rosaceae*): limited resolution of a complex evolutionary history. - Plant Systematics and Evolution, Volume 266, Issue 1, pp 119-145

[4] Browicz, K., 1972: Pyrus in Flora of Turkey (ed. Davis, P.H.), vol. 4: 160-168. -Edinburgh.

[5] Özbek, A.S., Türkiye Armut Yetiştiriciliği ve Önemli Armut Çeşitlerimiz, Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, Ankara, 95, 1947.

[6] Zohary, D., Hopf, M., Weiss, E., 2012. Domestication of plants in the old world, 4th edition. Oxford University Press. 264 pages.

[7] Bailey, L.H., The Standard Cyclopedia of Horticulture, The Macmillan Company, New York, 1950.

[8] Ekim, T., Koyuncu, M., Vural, M., Duman, H., Aytaç, Z., Adıgüzel, N. 2000. Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı. Y. Yıl Üniversitesi ve Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Ankara.